

Отже, символи і образна символіка має свою специфіку як поняття світоглядні, формотворчі, стилістичні, що генетично виникли, з одного боку, в первісному лоні синкретизму, міфологічного пізнання, в сфері початків та розвитку мови, з іншого - в межах певних фольклорних жанрів, що формувалися неодноразово й відображували різні стани народнопоетичного світо розуміння, своєрідність поетики тощо.[5] Багатство, глибина, природовідповідність образів фольклору свідчить, що протягом тисячоліть створювалася система становлення Людини (система виховання дитини), основним дієвим механізмом якої є **формування асоціативно-образного мислення** і через нього залучення дитини до абсолютних життєвих цінностей, до єдності з Природою. Тому поступове, поетапне залучення дітей до цього унікального пласту національної культури, ґрунтованому на розумінні мови символів та синтетичних образів, є надзвичайно важливим. Воно забезпечить дитині цілісне, об'ємне, гармонійне відчуття Світу і себе у цьому світі.

Список використаних джерел

1. Вернадский В.И. Собр.соч. М. : Изд-во АН СССР, -1960. Т.5. – С. 549.
2. Іваницький А.І. Українська народна музична творчість..К. : – Музична Україна.- 1990. С. 336.
3. Горяев П.П.Волновой геном М. РАН. 1994
4. Пак В. Ученый и знахарь. –Донецк.1998
5. Потебня.А.О. некоторых символах в словянской народной поэзии. Харьков.-1914. – С.36.
6. Чумарна М.І. Мандрівка в українську казку. Приказкове коло// Серія Українські вартості. Вип 1,2. – Львів. : Каменяр. –1994. 90 с

In the article the specific of symbolic language of Ukrainian folklore is illuminated as the integral artistically-informative and esthetico-філософського phenomenon understanding of that has an important value for rising generations.

Key words: world view, folklore, song, symbolics, understanding

УДК 370.2.+112.711.140

*Батюк Н.О., Поповська Д.Д., Шанявська А.**

ОСЯГНЕННЯ ХУДОЖНІХ ОБРАЗІВ НАРОДНИХ ПІСЕНЬ В ОБРОБЦІ М.ЛЕОНТОВИЧА ЯК ШЛЯХ ФОРМУВАННЯ ГУМАНІСТИЧНО- ЦІННІСНИХ ОРІЄНТАЦІЙ СТУДЕНТІВ

У статті висвітлюються окремі аспекти формування гуманістично-ціннісних орієнтацій студентів музично-педагогічних факультетів у процесі роботи над хоровими творами в класі диригування. Хорові твори М. Леонтовича характеризуються яскравими художніми образами, осягаючи і виконуючи які, студент збагачує свій духовний світ. Цей процес стає продуктивним за умови використання відповідної системи методів та прийомів.

Ключові слова: гуманізм, ціннісні орієнтації, художній образ, сприймання, осягнення, інтерпретація

У Державному стандарті багатоступеневої системи освіти зазначається, що акцент в опануванні художніх цінностей переноситься з традиційної настанови – засвоєння заданої кількості інформації – на формування їхнього внутрішнього світу, на гуманізацію системи освіти.. Сьогодні, коли протиріччя у суспільному житті значно загострилось, ця проблема стає все більш актуальною. Гуманізація освіти, як відомо, полягає в утвердженні людини

* © Батюк Н.О., Поповська Д.Д., Шанявська А., 2012

як найвищої соціальної цінності, у найповнішому розкритті її здібностей і задоволенні різноманітних освітніх потреб, у забезпеченні пріоритетності загальнолюдських цінностей, гармонії стосунків людини і навколишнього середовища, суспільства і природи.

Стало загальноприйнятим підкреслювати походження гуманістичних ідей від Древньої Греції. Таку ж тенденцію ми спостерігаємо і в українських дослідників. Розквіт ідей гуманізму прекрасно презентує епоха Відродження, яка в європейських країнах була свідченням небаченого піднесення людського духу. Людина стала прагнути до зовнішньої та внутрішньої незалежності в світі. Ідеї гуманізму, які стали основою подальшого розвитку суспільної думки, літератури та мистецтва, були у полі зору й українських філософів.

Є підстави вважати, що основні ідеї гуманізму закладені в українському фольклорі, який лежав в основі виховної системи цінностей кожного, хто жив на нашій землі і дихав її повітрям. А вік цим ідеям, якими пронизані всі українські обрядові свята, пісні – тисячі років.

Мета даної статті – розкрити можливі шляхи використання геніальних обробок українських народних пісень М.Леонтовича для становлення гуманістично-ціннісних життєвих орієнтацій студентів.

Основу духовності нашого народу в історичному аспекті складають світоглядні структури, пов'язані з цінностями трипільського язичницького, козацько-лицарського та селянського періодів. Накопичені там світоглядні ідеї, морально-етичні норми та принципи, які виявляють глибоку гуманістичну сутність поглядів наших далеких предків, мають бути досліджені з точки зору потреб сучасності та прийняті як найцінніші скарби, подаровані нашими попередниками.

Українська національна педагогіка, основана на гуманістичних народних традиціях, має багату тисячолітню історію. Наші пращури, закохані в свою землю, передавали наступним поколінням своє ставлення до світу, свого роду і племені, інших племен і докільля. Вони започаткували цивілізацію, – Трипільську культуру, (нагадаємо, що це V – VI тисячоліття до нашої ери) – яка виросла не з меча, а з плуга і хліба. Праукраїнці-орії були народом високої духовності, прагнули злиття з Матір'ю-Природою, вже тоді мали поетичну вдачу, вірили в надприродну силу, здійснювали магічні ритуали. Основи людяності тут закладалися у розповідях про свій рід, предків, про світобудову, про богів, через участь в обрядах і звичаях і, звичайно, у піснях. Праукраїнці високо ставили культ Природи і з нею тісно пов'язували свою систему вірувань, свят, закладали основи культури. На таких засадах започатковувалося й виховання молодих поколінь.

Системного характеру наша освіта і виховання набули в епоху Київської Русі, коли яскравими їх осередками стали монастирі та школи при церквах. В цей час підноситься культ Людини і Природи, утверджуються в людині високі духовні почуття, енергію душі спрямовується на боротьбу за добро, правду, справедливість, милосердя тощо. Засади українського виховання княжої доби найповніше викладені у відомому «Повчанні» Володимира Мономаха.

За епоху феодалізму на Україні закріплюється гуманістичний світогляд, домінантою якого стає відкриття значимості людини та людства у навколишньому світі. Татаро-монгольська навала, колонізація українських земель іншими державами перешкоджали розвиткові української філософської думки. Проте, вже у XV столітті – на початку XVI йде процес відродження, де разом з підвищенням національної самосвідомості українського народу спостерігається розповсюдження гуманістичних ідей, носіями яких у зазначений період виступили такі провідні діячі української культури, як Юрій Дрогобич /1450-1494 рр./, Павло Русин /1470-1517/; Лукаш з Нового Міста /невід.-1542/ ; Станіслав Орїховський-Роксолан /1513-1566/ .

Спробою зберегти на офіційному рівні глибинні засади української виховної традиції, зокрема її гуманізм, була творчість К.Ушинського, Г.Ващенко, В.Сухомлинського. Істотний внесок в цю справу зробив М.Стельмахович.

Сучасна загальноосвітня школа вимагає від вчителя не тільки вміння повідомляти знання, навчати. Існують завдання значно складніші – розвивати духовність, формувати художньо-естетичну свідомість, організовувати самостійну творчу діяльність. Малозначущими, дріб'язковими непотрібним стає заняття мистецтвом (будь-то література, музика чи живопис), якщо воно не хвилює, не викликає думок і почуттів у вихованців. Важливість гуманістичних цінностей визначає зміст навчально-виховного процесу предметів естетичного циклу в школі, зокрема і уроків музики. Але для реалізації цих завдань сам учитель повинен не тільки розуміти важливість гуманістично-ціннісного виховання, але і вміти впроваджувати, засівати ці ідеї в душі дітей через відповідні музичні твори.. Це завдання ставить певні вимоги до змісту професійної підготовки майбутнього фахівця.

Великі можливості у формуванні гуманістично-ціннісних орієнтацій мають навчальні предмети, на яких передбачається серйозна, глибока **робота над художнім** образом та його втіленням, зокрема, на заняттях у класі диригування. Основною умовою реалізації завдань гуманістичного виховання студентів у процесі роботи над художнім образом хорового твору є перенесення акцентів у трактуванні мети та завдань: з суцільно навчально-прикладних на більш ширші, естетичні. Це стосується погляду на той чи інший твір хорового мистецтва не тільки як на засіб удосконалення технічної підготовки майбутнього хормейстера, а й культурологічного формування особистості студента, розширення його кругозору й глибоко індивідуального ставлення до навколишнього світу.

Спілкування студента і викладача з творами мистецтва – це своєрідний діалог з його образами, інтонаціями, ритмами, гармонією, які здатні визвати певну гаму почуттів у душі. Тільки таким шляхом можливо забезпечити ефективне використання виховного потенціалу мистецтва у процесі професійного становлення майбутнього вчителя музики, хормейстера.

Художній образ – одна з центральних естетичних категорій в області мистецтва, яка викликає істотні труднощі у дослідженнях, пов'язаних з трактуванням її специфіки. Відомо, що естетика розглядає музичне мистецтво як специфічну форму відображення дійсності у свідомості людей. Емоційність, душевність музики – це її зміст, її основа. Звукові образи виступають у музиці як особливий рід «мови», але мова ця починає набувати сенсу тільки при їхній визначеній організації. У музиці з'єднується, здавалося б, несумісне: почуття, емоція виявляється в ній за допомогою мислення композитора і реалізуючого його задум виконавця.

Складність процесів, що відбуваються у свідомості виконавця при сприйнятті і моделюванні художнього музичного образу, ускладнює вивчення цієї проблеми. В даний час у музичній науці зроблені тільки перші кроки в цьому напрямку. Насамперед назвемо фундаментальні праці Б. М. Теплова («Психологія музичних здібностей» і «Проблеми індивідуальних розходжень»), Л. С. Виготського («Психологія мистецтва»). Великий інтерес представляють роботи в області психології музичного сприйняття і виконавства таких музикантів-дослідників, як Е. В. Назайкинський, В. В. Медушевський, В. М. Ражніков, І. Я. Рижкін, О. П. Сайгушкіна, М. С. Голубева, Б. Г. Ананьев.

Дослідження питань, зв'язаних із проблемою художнього образу в музичному мистецтві, ведеться в різних областях людського пізнання – філософії, естетиці, психології, мистецтвознавстві, виконавстві. Тільки в єдності цих наук можна знайти ключ до вироблення ефективних методів виховання здатності до образного мислення в майбутніх учителів музики. У музичній педагогіці одне з центральних місць займає проблема виховання **здатності образного осягнення музичного твору**, створеного композитором, уміння адекватно авторському задуму зрозуміти сутність його образів і у своєму виконанні донести до слухача його ідею

Зміна емоційних станів, зумовлених визначеною логікою розвитку, і творить змістовний смисл, ідею твору, його художній музичний образ. І осягнення його не може бути результатом моментального прочитання нотного запису, а вимагає значних зусиль – і емоційних, і інтелектуальних.

Формування гуманістично-ціннісних орієнтацій студентів у класі диригування доцільно здійснювати на основі засвоєння духовно-естетичного й ідейно-художнього багатства того чи іншого хорового твору на основі виявлення морально-естетичних ідеалів композитора та автора поетичного тексту. Необхідною умовою гуманізації змісту індивідуальних занять з диригування є емоційна забарвленість образної інформації, музика спроможна поглибити наявні знання, надати їм нової якості, зробивши емоційно насиченими.

Проблема актуалізації гуманістичного змісту занять з диригування у значній мірі пов'язана з тими художніми образами, з якими знайомляться студенти на тому чи іншому курсі.

Погруження сучасних студентів у художні образи, пов'язані з українськими народними піснями – процес не завжди простий. Сьогодні далеко не кожний випускник нашої загальноосвітньої школи зможе повноцінно проспівати хоча б декілька народних пісень. Для більшості першокурсників, особливо тих, які вчилися у великих містах сходу та півдня України, український фольклор сьогодні є, на жаль, архаїзмом, своєрідною «іноземною мовою». Але, маючи певну музичну підготовку, студент отримує можливість знайомитися з такими творами у їх високохудожній обробці М Леонтовича.

На першому курсі доцільно запропонувати студенту самостійно вибрати особисто привабливий хоровий твір та розглянути виразність його самостійної інтерпретації. Таким чином педагог дає можливість студенту представити свої оцінювально-потребові і творчо-самовиражальні характеристики естетичної культури.

Теоретична грамотність студента повинна розглядатися не як самоціль, а як важлива умова проникнення у морально-естетичне багатство художніх образів, у нашому випадку – української народної пісні.

Педагогу не доцільно нав'язувати студенту своє слухове уявлення музичного образу. Завдання полягає у тому, щоб спонукувати самого студента до пошуку власного рішення, до осягнення глибинного змісту твору. Цей шлях керівництва самостійною художньо-образною діяльністю студента – більш важкий, але і більш плідний. На відміну від прямого навчання (“натаскування”), це спосіб виховання, шлях розвитку самостійного мислення студента. Повідомлення студентам на заняттях готових, навіть безумовних істин може викликати в кращому випадку байдужість до них. Це стосується перш за все оцінок і тлумачень мистецьких явищ.

Метод проблемного навчання стимулює активізацію творчого начала в розумовій діяльності студента. Цей метод своєю спрямованістю дозволяє забезпечити самостійність пізнавального пошуку.

Для досягнення основного завдання в роботі над вокально-хоровою партитурою – адекватного осягнення її художньо-музичного образу – педагог може використовувати такий прийом проблемного навчання, як співставлення різних точок зору на одне і теж явище. Самостійний висновок студента, зроблений на основі залучення об'єктивних даних партитури, послужить підставою у процесі пошуку необхідного звукового вираження, який відображає характер музичної образності.

Цікавим прийомом, яким часто користуються педагоги, є постановка питання: «Яке виразне значення має даний елемент партитури для виявлення характеру його образів?» -або, запропонувавши студенту два чи більше можливих варіантів виконання твору, запитати, чим вони відрізняються. Це вимагає зробити ряд розумових операцій, які стимулюють розвиток музичної уяви і зв'язаних з ним музичних уявлень

Педагог може показати інший варіант виконання, але не для копіювання його, а щоб стимулювати аналітичну діяльність студента, Зіставляючи, порівнюючи одне виконання з іншим, студент повинний виявити, які нові якості виконання відрізняють показ педагога від його власної інтерпретації. У результаті він дійде висновку: друге виконання віднайшло інший характер завдяки зміні, насамперед, характеру звуковедення. Він став більш легким і у той же час пружним, імпульсивним. У відповідь на питання педагога: «Що ж у другому виконанні

робить характер звуковедення саме таким?» з'ясується, що це досягається акцентуванням сильних долей тих тактів, що є змістовними вершинами, які наповнюють музику биттям пульсу життя. У такий спосіб педагог наочно демонструє, яке змістовне значення має кожен із засобів музичної виразності і якій художній меті в даному конкретному випадку воно служить

Аналіз досвіду педагогів дає підстави **узагальнити** певні методи, які доцільно використовувати у процесі активізації сприймання і відтворення художнього образу українських народних пісень в обробці М.Леонтовича а саме:

Метод звернення до морально естетичної концепції композитора.

При цьому увага привертається до його морально-етичних позицій, погляду на світ, людину, на мистецтво і літературу, що зумовили морально-художню своєрідність твору.

Метод звернення до особливостей сучасного прочитання художніх образів фольклору

Актуалізація величезного ідейно-морального й естетичного потенціалу фольклору, акцентування на тих сторонах зображуваного, які зберігають неперехідне їх значення і сьогодні. У сучасному прочитанні фольклорних шедеврів минулого надзвичайно важливо навчитися розуміти глибинну символіку цих образів.

Метод творчої діяльності виступає як умова підвищення морально-естетичного впливу. Ця діяльність розглядається як спосіб пробудження, розвитку, формування творчого потенціалу студента, глибокого осягнення мистецтва в його специфіці, сприйняття і правильної оцінки морально-естетичного досвіду людства. В рамках цього методу широко використовуються завдання на впізнавання і відтворення, мисленний експеримент з художнім образом, поєднання його із стилізацією, «режисерський» коментар, фантазії, творчі роботи на основі життєвого досвіду тощо.

Застосовуючи цей метод, педагоги спираються на ряд обов'язкових принципів: розгляд естетичних проблем у нерозривному зв'язку з етичними, обов'язкова чіткість навчальних завдань, сприйняття твору не ізольовано, а в контексті попередніх художніх вражень з урахуванням сьогодення, активізація всього комплексу засобів виразності мистецтва та ін.

Метод входження в творчу лабораторію (письменника, художника, композитора) реалізується на основі відтворення картини виникнення задуму до його втілення, визначення загального і часткового морально-етичних завдань, аналізу відповідності обраної проблемної ситуації аналогічній в історичній дійсності, співвіднесення бачення світу автором і сучасним рівнем розуміння його закономірностей, узгодження морально-естетичної системи, втіленої у творі, із специфікою мистецтва. Щодо обробок українських народних пісень М. Леонтовича, слід звернути увагу на опору на хорові традиції українців, на особливості поліфонічного хорового багатоголосся, які також є традиційними.

Метод емоційного стимулювання здійснюється на основі аналізу проблемних питань, моральних конфліктів, суперечливих ситуацій і висловлювань, розмірковувань, створення уявних ситуацій морального вибору, розбору прислів'їв, приказок, софізмів, життєвих гасел етичного змісту, введення в канву занять ігрових ситуацій проблемно-пошукового характеру.

Важливого значення набуває активізація сприйняття через **відтворення «ритмопластичного» образу**. Ця ідея була опрацьована Ж.Жак-Далькрозом на початку ХХ століття. Він вважав, що ритміка повинна створювати дух особливого, звеличеного спілкування з мистецтвом, що стимулює **моральне очищення** і художнє потрясіння У сучасній методиці музичного виховання ця ідея знайшла своє продовження в працях М.Румер, О. Апраксіної, О. Крітської /Росія/, В.Сургаутайте, Є. Бальчітіса /Литва/, А.Вейса, О. Ростовського, В.Верховинця та інших.

По-своєму розвинув ідею ритмічного виховання К.Орф, включивши її в комплексну дитячу творчу діяльність. Кінцевою метою музичного виховання К.Орф вважав виховання

особистості в душі гуманізму, вивільнення пригнічених цивілізацією природних сил, розвитку творчих здібностей. Новаторство К. Орфа виявилось у продуманому використанні «елементарної музики». Це зовсім не примітивна музика, вона опирається на ті народні та мовні джерела, які дали їй початок. Елементарна музика – це не музика сама по собі: вона пов'язана з рухом, танцем і словом; її потрібно самому створити, в неї слід самому включатися не як слухачу, а як її учаснику–, писав К. Орф Елементарна музика у найпростішій формі може передавати значущий зміст і ні в якому разі не є примітивним, другорядним мистецтвом. Згадаємо такі шедеври як «Щедрик», «Дударик»... з їх елементарними мелодіями.

К. Орф вважав, що елементарна музика, слово і рух, ігри і все, що пробуджує і **розвиває духовні сили,- створюють основу для розвитку особистості, основу, без якої ми прийдемо до душевного спустошення...** Слід підкреслити, що елементарна музика у школі має бути не чимось додатковим, а основоположним. Йдеться не лише про власне музичне виховання, а й формування людської особистості: у навчальній роботі це виходить далеко за межі так званих уроків музики і співу. Фантазію і здатність до переживання слід розвивати у ранньому віці. Усе, що дитина переживає, усе, що у ній пробуджене і виховане, буде супроводжувати її протягом усього життя.

Найкращим матеріалом для виховання дітей рідний, генетично близький матеріал. Це дитячі лічилки, дражнилки, приказки, скоромовки, заклички, колискові пісні, колядки, веснянки, тощо. Народна словесна творчість завжди діє на дітей безпосередньо і безвідмовно.

У вихованні моральних якостей дітей надзвичайно велику роль може відіграти українська народна пісня. На це звертав увагу М. Леонтович, який своїми обробками народних пісень зробив те саме, що робить досвідчений ювелір з дорогоцінним каменем. Багатющий фольклорний матеріал, створений генієм народу для дітей, віддзеркалює своєрідність культури нації.

Отже, оскільки реалізація навчального процесу в класі індивідуального диригування пов'язана з роботою над художнім образом, педагог має великі можливості у формуванні гуманістично-ціннісних орієнтацій своїх студентів через спеціально підібраний навчальний репертуар і специфічні методи роботи, в основу яких ставиться досягнення естетичного змісту художніх творів, їх життєвої, гуманістичної спрямованості.

Список використаних джерел

1. Раппопорт С.Х. Искусство и личность/С.Х.Раппопорт//Искусство и школа: Кн. Для учителя / Сост. А.Василевский.-М.: Просвещение, 1981. - С. 215 -229.
2. Орф К. “Шульверк”. Итоги и задачи /К.Орф // Из истории музыкального воспитания: Хрестоматия / Сост. О.А.Апраксина. – М. : Просвещение, 1990. – С. 181-188.
3. Ритмическое воспитание по системе Э. Далькрозе /интернет-ресурс <http://www.kidsmusic.com.ua/metodics/48-dalkroz>.
4. Сухомлинський В.О.Формування виховного впливу колективу на особистість В.О.Сухомлинський // Вибрані твори: У 5 т. К., 1976. Т.1. – 525 с.
5. ЛеонтовичМ. Хорові твори/М.Леонтович. – К. : Музична Україна. — 1970 (Загальна редакція М. Гордійчука, упорядкування та примітки В. Брусса).
6. Ушинський К Д. Вибрані педагогічні твори /К.Д.Ушинський: в 2т., 1983. - С. 100. – Т.1.

In this article the separate aspects of forming of the humanistically-valued orientations of students of музично-педагогічних факультетів are illuminated in the process of prosecution of choral works in the class of conducting. Choral works of М. of Леонтовича characterized by bright artistic offenses, understanding and executing that, a student enriches his spiritual world. This process becomes productive on condition of the use of the corresponding system of methods and receptions.

Key words: humanism, valued orientations, image, perception, understanding, interpretation.